

VENÄJÄN
VALLANKUMIUS
JA SISÄLLISÖTÄ

ANTONY WSOY
BEEVOR

Venäjäin keisarikunta 1914

+++++ Siperian rata
ja Itä-Kiinan rata

Laptevinmeri

S i p e r i a

Jenisei

Lena

Ohotsk

Ohotanmeri

Tomsk Krasnojarsk

Baikaljärvi

Irkutsk Tšita

ULKO-MONGOLIA Urga

MANTŠURIA

Amur

Habarovsk

Harbin

Vladivostok

Peking Port Arthur

Japaninmeri

JAPANI

KOREA

Tokio

KIINA

ANTONY BEEVOR

Venäjän
vallankumous
ja sisällissota

Suomentanut Markku Päckilä

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Englanninkielinen alkuteos
Russia – Revolution and Civil War 1917–1921
Copyright © Ocito Ltd 2022
The moral rights of the author has been asserted.
All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Markku Päckilä ja WSOY 2022
ISBN 978-951-0-48219-3
PAINETTU EU:SSA

Ljuba Vinogradovale

Sisällys

Kartat

Saatteeksi

Ensimmäinen osa: 1912–1917

1. Euroopan itsemurha 1912–1916 21
2. Helmikuun vallankumous | Tammikuu–maaliskuu 1917 28
3. Kaksipäisen kotkan loppu | Helmikuu–maaliskuu 1917 42
4. Itsevaltiudesta kaaokseen | Maaliskuu–huhtikuu 1917 50
5. Odottava leski | Maaliskuu–toukokuu 1917 62
6. Kerenskin hyökkäys ja heinäkuun päivät | Kesäkuu–heinäkuu 1917 78
7. Kornilov | Heinäkuu–syyskuu 1917 93
8. Lokakuun vallankumous | Syyskuu–marraskuu 1917 112
9. Poikien ristiretki – Junkkarien kapina | Lokakuu–marraskuu 1917 126
10. Demokratian lapsenmurha | Marraskuu–joulukuu 1917 141

Toinen osa: 1918

11. Vanha järjestys kumotaan | Tammikuu–helmikuu 1918 159
12. Brest-Litovsk | Joulukuu 1917–maaliskuu 1918 170
13. Vapaaehtoisarmeijan jäämarssi | Tammikuu–maaliskuu 1918 187
14. Saksan marssi itään | Maaliskuu–huhtikuu 1918 203
15. Vihollisten ympäröimänä | Kevät ja kesä 1918 215
16. Tšekkien ja vasemmisto-SR:n kapina |
Toukokuu–heinäkuu 1918 230
17. Punainen terrori | Kesä 1918 246
18. Volgan taistelut ja puna-armeija | Kesä 1918 255
19. Volgalta Siperiaan | Syksy 1918 269
20. Keskusvallat vetäytyvät | Syksy ja talvi 1918 285
21. Baltia ja Pohjois-Venäjä | Syksy ja talvi 1918 297

Kolmas osa: 1919

22. Kohtalokas kompromissi | Tammikuu–maaliskuu 1919 309

- 23 Siperia | Tammikuu–toukokuu 1919 **323**
- 24 Don ja Ukraina | Huhtikuu–kesäkuu 1919 **333**
- 25 Murmansk ja Arkangeli | Kevät ja kesä 1919 **346**
- 26 Siperia | Kesäkuu–syyskuu 1919 **353**
- 27 Baltian kesä | Toukokuu–elokuu 1919 **369**
- 28 Marssi Moskovaan | Heinäkuu–lokakuu 1919 **381**
- 29 Yllätys Baltiassa | Syksy 1919 **397**
- 30 Perääntyminen Siperiassa | Syyskuu–joulukuu 1919 **405**
- 31 Käännekohta | Syyskuu–marraskuu 1919 **416**
- 32 Perääntyminen etelässä | Marraskuu–joulukuu 1919 **431**

Neljäs osa: 1920

- 33 Siperian suuri jäämarssi | Joulukuu 1919–helmikuu 1920 **447**
- 34 Odessan valtaus | Tammikuu 1920 **457**
- 35 Valkoisen ratsuväen viimeinen taisto | Tammikuu–maaliskuu 1920 **463**
- 36 Wrangel ottaa komennon ja Puola valtaa Kiovan | Kevät ja kesä 1920 **480**
- 37 Puolalaiset lännessä, Wrangel etelässä | Kesäkuu–syyskuu 1920 **493**
- 38 Veikselin ihme | Elokuu–syyskuu 1920 **510**
- 39 Hadeksen Riviera | Syyskuu–joulukuu **521**
- 40 Toivon kuolema | 1920–1921 **534**

Jälkisanat: Paholaisen oppipoika **544**

Sanastoa **547**

Kiitokset **549**

Lyhenteet **551**

Viitteet **553**

Kirjallisuutta **595**

Hakemisto **607**

Kartat

Venäjän keisarikunta 1914

Venäjän sosialistinen federatiivinen neuvostotasavalta 1921

1. Petrograd vuonna 1917
2. Kerenskin hyökkäys ja heinäkuun perääntyminen
3. Suomi ja Baltian maat
4. Saksan miehittämät alueet itärintamalla
maaliskuu–marraskuu 1918
5. Jäämarssi – ensimmäinen Kubanin sotaretki
6. Liittoutuneiden joukot Arkangelissa
7. Kaspianmeri
8. Volga ja Kaukasus
9. Kesä 1919 – valkoisten armeijoiden eteneminen
10. Koltšakin perääntyminen vuonna 1919
11. Puna-armeijan kosto ja Denikinin perääntyminen
12. Puolan ja Neuvosto-Venäjän sota ja
valkoisten armeijoiden loppu 1920

Saatteeksi

TAMMIKUUSSA 1902 Marlborough'n herttua kirjoitti serkulleen Winston Churchillille hovitanssiaisista, joihin hän oli osallistunut Pietarissa. Herttua hämmästeli kirjeessään sitä anakronistista loistoa, jonka vankina Venäjänmaan keisari näytti olevan. Hänestä tsaari Nikolai II oli »miellyttävä ja rakastettava mies, joka yrittää parhaansa mukaan esittää itsevaltiasta».

Vastaanotto keisarin hovissa veti prameudessaan vertoja Versailles'lle. »Illallista tarjoiltiin melkein kolmelletuhannelle vieraalle. On vaikuttava näky, kun niin suuri joukko käy yhtä aikaa pöytään. Illallisen mittasuhteista antaa käsityksen se, että vieraista huolehti parituhatta palvelijaa, joiden joukossa oli muun muassa kasakoita, mamelukkeja ja strutsinsulkahattuisia sotilaspalvelijoita, jollaisia kuuluu olleen Englannissa 1700-luvulla. Jokaisessa salissa oli jonkin rykmentin soittokunta valmiinsa kajauttamaan tsaarin saapuessa kansallislaulun. – – Yhden kunniavartioston velvollisuutena oli ilmeisesti tehdä miekalla kunniaa viisi tuntia yhteen menoon.»

Kun herttuan nuori vaimo Consuelo Vanderbilt kysyi tsaarilta toisilla päivällisillä vähän myöhemmin, voisiko Venäjästä tulla demokratia, vastaus kuului: »Valtakuntamme poliittisten instituutioiden kehitys on kaksisataa vuotta Eurooppaa jäljessä. Venäjä on yhä enemmän aasialainen kuin eurooppalainen, ja siksi sitä täytyy hallita itsevaltaisesti.»

Marlborough ihmetteli Venäjän asevoimien huippua edustavien kaartin rykmenttien erikoisuuksia. »Suuriruhtinas Vladimir, joka johtaa osaa armeijasta, komensi alokkaat järjestäytymään tarkastusta varten. Nykerönnäiset miehet komennettiin henkivartiokaartin Paavalin rykmenttiin,

koska sen perustajalla keisari Paavalilla oli nykerönenä.»

Hovin ohella vanhakantaiset käytöstavat, protokolla ja byrokratia jähmettivät myös Venäjän keisarillista armeijaa. Kun sittemmin sotamarsalkaksi asti ylennyt Black Watch -rykmentin kapteeni Archibald Wavell oli komennuksella Venäjällä ennen ensimmäistä maailmansotaa, hän pani merkille, että jopa kenttäarmeijan upseerit kavahtivat aloitteellisuutta. »Venäjän armeijan vanhanaikaisuudesta kertoo tapa kantaa pistintä aina kivääriin kiinnitettyinä», hän kirjoitti. Tapa juonsi juurensa marsalkka Suvorovin määräyksestä 1700-luvun lopulla sen jälkeen, kun venäläinen marsirivistö oli tuhottu väijytyksessä.

Venäläisille upseereille oli häpeä näyttäytyä ilman univormua. Brittiarmeijan käytäntöjä Wavellilta udellut venäläinen rakuunakapteeni ei voinut uskoa, että brittiupseerit pukeutuivat palveluksen ulkopuolella siviilivaatteisiin eivätkä kantaneet miekkaa. Hän ponkasi tuohtuneena pystyyn. »Silloinhan kansa ei pelkää teitä», hän kivahti. Tsaarin armeijan upseereilla oli oikeus rangaista alaisiaan lyömällä heitä kasvoihin.

Wavellille ei ollut yllätys, että venäläinen älymystö piti vallanpitäjiä »byokraattisina sortajina ja suhtautui epäluuloisesti poliisiin ja halveksi armeijaa». Vuosina 1904–1905 käydyssä Venäjän-Japanin sodan nöyryyttävät tappiot ja pappi Georgi Gaponin johdolla Talvipalatsiin pyrkinneiden rauhanomaisten mielenosoittajien teurastus tammikuussa 1905 romahduttivat lopunkin kunnioituksen vallanpitäjiä ja asevoimia kohtaan. »Venäjä siirtyi vasemmalle yhdessä yössä», kirjoitti Nadežda Lohvitskaja eli »Teffi». »Oli opiskelijalevottomuuksia, oli työläisten lakkoja. Jopa iäkkäät kenraalit paheksuivat maan häpeällisen huonoa johtamista ja arvostelivat itseään tsaaria.»

Vastineeksi laajoista etuoikeuksistaan aatelin edellytettiin luovuttavan poikansa upseereiksi armeijaan ja byrokraateiksi Pietariin. Vastaavasti 30 000 maanomistajan odotettiin pitävän maaseutu järjestyksessä paikallisten »maapäälliköiden» johdolla.

Maaorjuuden lakkauttaminen vuonna 1861 ei ollut mainittavasti kohentanut talonpoikien toivotonta osaa. »Talonpoikaisväestömme elää

kauhistuttavissa oloissa, eikä sillä ole kunnollisesti järjestettyä lääkintähuoltoa», Maksim Gorki kirjoitti. »Puolet talonpoikien lapsista kuolee tauteihin ennen viidettä ikävuottaan. Lähes kaikki kylissä asuvat naiset kärsivät naistentaudeista. Kylät mätänevät kuppiaan, ne ovat vaipuneet kurjuuteen, sivistymättömyyteen ja raakuuteen.» Naisia koetteli lisäksi juoppojen aviomiesten väkivalta.

Mielikuvat sitkeiden talonpoikaissotilaiden muodostamasta »Venäjän höyryjyrästä» olivat harhaa. Arviolta kolme neljäsosaa nuorista talonpojista hylättiin kutsunnoissa terveyssyistä. Upseerit moittivat asepalvelukseen astuvien miesten moraalialia. Toisessa armeijassa laadittu raportti kertoi: »Valitettavasti ja hyvin yleisesti rivimiehet haavoittavat itseään, jotta eivät joutuisi taisteluun. Myös antautuminen viholliselle on yleistä.» Sotilaita kuvattiin »tavallisiksi musikoiksi – – jotka katsoa toljottavat välinpitämättöminä, tyhminä ja juroina. Kukaan ei vastaa esimiehen katseeseen iloisesti ja hyväntuulisesti.» Käytännössä univormua kantava venäläinen rahvas turvautui taktiikkaan, jota brittiarmeijassa luonnehdittiin »murjottavaksi niskoitteluksi».

Valistuneimmatkin säätyläiset ja aristokraatit pelkäsivät »pimeitä massoja» ja ajoittain puhkeavia kauhistuttavan väkivallan purkauksia, joista hyvä esimerkki oli Jemeljan Pugatšovin johtama kapina vuonna 1773 – »venäläinen kapina, mieletön, armoton», kuten Aleksandr Puškin kirjoitti. Hävityn Japanin-sodan jälkeen vuonna 1905 roihahtaneessa levottomuuksien ja herraskartanoiden tuhopolttojen aallossa maanomistajien ainoa toivo oli vedota alueensa kuvernööriin, jotta tämä kutsuisi apuun joukkoja lähimmästä varuskuntakaupungista.

Kommunistisessa manifestissa Karl Marx kirjoitti enteellisesti »maaseutuelämän typeryydestä», millä hän tarkoitti kansan herkkäuskoisuutta, apaattisuutta ja alistettua asemaa eikä viitannut yksinomaan maalaiskyliin. Pienet maaseutukaupungit olivat usein aivan yhtä masentavia paikkoja. Mihail Saltikov-Štšedrinin ja Nikolai Gogolin kaltaiset satiirikot tunsivat seisovan veden sameat syvyudet. Saltikov, joka oli ironisesti Leninin lempikirjailija, kiinnitti huomiota »lailistetun orjuuden psyykelle tuhoisaan

vaikutukseen», mikä oli tyypillistä sekä tsarien ajalle että Neuvosto-Venäjälle. Lev Trotski syytti ortodoksisen kirkon henkistä pakkopaitaa. Hänen mukaansa vallankumousta ei tapahtuisi ennen kuin kansa katkaisisi siteensä pyhän Venäjänmaan »ikoneihin ja torakoihin».

Maareformi onnistui vain paikoitellen. Toisin kuin 1800-luvun suurmaanomistaja kreivi Dmitri Šeremetev, jolla oli noin 763 000 hehtaarin maaomaisuus ja arviolta 300 000 maaorjaa, useimmat tilat olivat pieniä ja köyhiä. Harvalla maanomistajalla oli varaa kohentaa asuinoloja tai ottaa käyttöön alkeellisiakaan mekaanisia apuvälineitä. Päinvastoin, moni joutui myymään tai kiinnittämään omaisuuttaan. Yhteiskuntaluokkien väliset suhteet olivat kireät ja teennäiset. Köyhää ja lukutaidotonta rahvasta riistivät ja huijasivat sekä kylänvanhimmat että viljakauppiaat, ja monet asemansa menettämistä pelkäävät maanomistajat kohtelivat sitä kaltoin. Vuokraviljelijät puolestaan kumarsivat nöyristellen ylhäisiä isäntiään, mutta vetivät välistä minkä ehtivät heti kun herrasväki selkänsä käänsi.

Muuttoliike kaupunkeihin kasvatti nopeasti urbaania työväenluokkaa, proletariaattia, jota marxilaiset pitivät vallankumouksen etujoukkona. Pietarin väkiluku kasvoi vähän yli miljoonasta asukkaasta vuosisadan vaihteessa yli kolmeen miljoonaan vuonna 1916. Olosuhteet tehtaissa olivat kammottavat ja hengenvaaralliset. Tehtaanomistajille työläiset olivat kulutustavaraa, sillä maalaisia pyrki tehdastöihin sankoin joukoin. Lakko-oikeutta ei ollut eikä irtisanomiskorvauksia tunnettu. Erimielisyyksien puhjetessa poliisi puolusti poikkeuksetta tehtailijoita. Monet pitivät tilannetta urbaanina maaorjuutena. Työväki nukkui yöt monikerroksisissa kasarmeissa, yömajoissa ja vuokrataloissa kurjuuden ja tautien keskellä. »Kaupungeissa ei ole viemäriverkostoa», Gorki kirjoitti, »tehtaiden piipuissa ei ole hormoneja, kaupunkien avoimet alueet ovat myrkyllisten jätteiden saastuttamia, ilma on täynnä savua ja pölyä». Liikakansoituksen seurauksena tuberkuloosi ja sukupuolitaudit levisivät, ja aika ajoin puhkesi kolera- ja pilkkukuume-epidemioita. Elinajanodote oli yhtä alhainen kuin köyhimmässä maalaiskylässä. Vapaus vallitsi vain helvetin alimmassa piirissä, työttömien ja lumpuproletariaatin asuinsijoilla, joiden maanalaisessa maailmassa rehottivat lapsiprostituutio, varastelu ja humalaisten

väkivalta, ja elämä oli viheliäisempää kuin Dickensin, Hugon ja Zolan kirjoissa. Vain yksi katastrofi saattoi kurjistaa Venäjän köyhälistön elinoloja entisestään, ja se oli suursota Euroopassa.

ENSIMMÄINEN OSA
1912–1917

I

Euroopan itsemurha

1912–1916

VENÄJÄN TEOLLISUUDEN kasvuvauhti ennen ensimmäistä maailmansotaa sai maan hallitsevan luokan päihdyttävän ylimielisyyden valtaan. Vajaa vuosikymmen aiemmin Japania vastaan käydyn sodan tappiot unohtuivat. Pietarissa yhä äänekkäämpi ja vaikutusvaltaisempi sotapuolue vaati hyökkäystä Turkkiin, kun se sulki Dardanellien salmen vuonna 1912. Saksan ja Itävalta-Unkarin tapa kohdella Venäjää ensimmäisen Balkanin sodan aikana suututti jopa varovaisena tunnetun ulkoministeri Sergei Sazonovin. Kun Wien sitten esitti uhkavaatimuksen Serbialle kesäkuussa 1914 Sarajevossa tapahtuneen arkkiherttua Franz Ferdinandin murhan johdosta, Sazonov pyysi Venäjän yleisesikunnan päällikköä käynnistämään sotavalmistelut. Hän selitti tsaarille, että jos Venäjä ei tukisi slaaviveljiään Serbiassa, edessä olisi kohtalokas nöyryytys. Nikolai II:n oli pakko taipua vaatimukseen osittaisen liikekannallepanon ensimmäisestä vaiheesta, minkä jälkeen sodanjohto vaati, että jos liikekannallepano aloitettiin Itävalta-Unkarin asevoimia vastaan, siihen oli ryhdyttävä myös keskisellä ja pohjoisella rintamalla Saksaa vastaan.

Keisarillisen perheen neuvonantaja ja uskonnollinen parantaja Grigori Rasputin oli kaukana pääkaupungista. Hän oli palannut kesällä kotimaisemiinsa Siperiaan ja sai tietää sotavalmisteluista tsaarittaren lähettämästä

sähkeestä. Hän aikoi vastata saman tien kehottamalla tsaaria säilyttämään malttinsa, mutta muuan maalaisnainen esti vastausaikeet puukottamalla häntä vatsaan. Nainen kannatti Rasputinin vastustajaksi ryhtynyttä entistä pappi Iliodoria, joka pilkkasi tätä elostelijaksi ja vääräksi profeetaksi. Rasputin vietiin sairaalaan kuoleman kielissä. Hän kuuli liikekannallepanosta palattuaan tajuihinsa ja halusi varoittaa keisariperhettä sodasta, joka koi-tuisi sekä Venäjän että Romanovien tuhoksi. Viimeinen yritys taivutella tsaari pitämään puolensa sodanlietsojia vastaan kuitenkin myöhästyi, sikäli kuin sillä olisi edes ollut mitään vaikutusta.

Venäjän yleisesikunnan pelko keskusvaltojen nopeammasta liikekan-nallepanosta ei ollut pääsyy sille, että kriisi laajeni sodaksi. Ratkaiseva tekijä oli Itävallan määrätietoinen pyrkimys murskata Serbia, ennen kuin Euroopan mahtimaat ehtisivät tulla väliin. Saksa ei yrittänytkään estää Wieniä. Saksan yleisesikunnan päällikkö kenraali Helmuth von Moltke jopa kehotti itävaltalaisia jatkamaan hyökkäysvalmisteluja piittaamatta Itävallan hallituksen vetoimuksista säilyttää maltti. Diplomatia ja kunin-gashuoneiden yhteydenpito eivät auttaneet. Sota oli todellakin liian tärkeä asia jätettäväksi pelkästään kenraalien asiaksi, kuten Ranskan pääministeri Georges Clemenceau totesi vähän myöhemmin.

Kun sota julistettiin, Venäjän talonpoikaisarmeijan »harmaa massa» saat-toi vain varautua entistä pahempaan. Armeijaan ja laivastoon kutsuttiin kaikkiaan 15 300 000 miestä. Tannenbergin tappiollisesta suurtaistelusta ja Saksan armeijan vuonna 1915 Gorlice-Tarnówissa ottamasta voitosta alkanut häpeällinen »suuri peräännyminen» katkeroitti niin upseerit kuin sotilaitkin, ja hovia alettiin epäillä maanpetoksesta. Puhuttiin »Saksan kuristusotteesta», koska niin monilla Venäjän kenraaleista oli saksalainen tai skandinaavinen nimi. Eniten solvattiin saksalaissyntyistä tsaaritarta ja hänen hoviväkeään, jota hallitsi harmaana eminenssinä itse Rasputin. Irstas munkki alkoi puut-tua häikäilemättä virkanimityksiin, kun ajattelematon tsaari päätti siirtyä asevoimien ylipäälliköksi Mogiljovissa toimivaan pääesikuntaan *Stavkaan*.

Venäläisten sotilaiden elämä itärintaman juoksuhaudoissa Valko-Venä-jältä Galitsiaan ja Romaniaan oli epäinhimillistä. »Maahan kaivauduttuaan

he elävät sateessa ja lumessa, loassa ja ahtaudessa. Heitä näännyttävät sairaudet ja syövät syöpäläiset. He elävät kuin eläimet», kirjoitti Maksim Gorki. Ampumatarvikkeista oli huutava pula, ja kunnan kenkien puutteessa monet sotilaat käyttivät tuohivirsuja. Sidontapaikat rintaman takana olivat lähes yhtä alkeellisia kuin Krimin sodan aikana.

Modernisointiyritykset epäonnistuivat pahasti. »Meille on toimitettu vihdoin tekniikan uusimpia saavutuksia», ylilääkäri Vasili Pavlovitš Kravkov kirjoitti sapekkeasti päiväkirjaansa. »Saimme siis miehillemme 25 000 kaasunaamaria. Niitä on testannut korkea-arvoinen komitea ylimmän »päššamme» Oldenburgin herttuan johdolla. Tein pienen kokeen. Komensin lääkintäjoukkojen lähetit pukemaan naamarit päähänsä. Parissa minuutissa kaikki olivat tukehtumaisillaan. Tällaisilla kapineilla meidän pitäisi varustaa kaikki miehet ampumahaudoissa!»

Armeijan sensoreille jäi tuskin harhakuvia rintamamiesten moraalista, kun he lukivat sotilaiden kirjeitä kotiväelle. Monet valittivat Saksan tykistön toivotonta ylivoimaa ja omien upseerien armottomuutta. Rivimiehet joko raaistuivat tai traumatisoituivat kokemuksistaan. »Ruumiit ovat siellä vieläkin», muuan sotilas kirjoitti. »Korpit ovat syöneet niiltä silmät ja nyt niiden kimpussa kuhisee rottia. Herra armahda, näky on niin kauhea, ettei sitä voi kuvailla eikä kuvitella.»

Toinen sotilas kirjoitti joukkohaudasta, joka kaivettiin upseerien käskystä omille kaatuneille. »Keräsimme taistelukentältä ruumiita ja kaivoimme 30 sylen pituisen ja neljän sylen syvyisen kuopan. Ruumiit laskettiin kuoppaan, mutta koska oli jo myöhä, kuoppa peitettiin vain puolittain ja loppu sai jäädä odottamaan aamua. Haudalle asetettiin vartio, ja yöllä yksi haudatuista kömpi kuopasta ylös. Hänet löydettiin istumasta sen reunalta. Jotkut ruumiit olivat liikkuneet, koska ne eivät olleet kuolleita vaan haavoittuneita ja huumaantuneita raskaiden kranaattien räjähdyksistä. Näin käy usein.»

Upseerien ja rivimiesten erilaiset elinolot aiheuttivat katkeraa kaunaa. Monet upseerit vetäytyivät yöksi rintaman taakse suhteellisen lämpimiin ja mukaviin talonpoikien *izba*-mökkeihin, kun sotilaat ja aliupseerit värjöttelivät kylmissä ja kurjissa juoksuhaudoissa. »Tavallinen rivimies

Äiti-Venäjän puolesta tehdyn hyökkäyksen eturintamassa saa 75 kopeekkaa [kuukaudessa]», muuan sotilas kirjoitti kotiinsa. »Vähän taempana komppanianpäällikkö saa 400 ruplaa ja rykmentinkomentaja vielä kauempana rintaman takana saa tuhat ruplaa. – – Toiset saavat hyvää ruokaa ja alkoholia ja seurakseen Punaisen Ristin lipun alla toimivia prostituoituja ja toiset näkevät nälkää.»

Ajatus seksuaalisia palveluksia upseereille tarjoavista Punaisen Ristin sairaanhoitajista oli sitkeä päänäpintymä, jossa oli siteeksi tottakin. Tohtori Kravkov, kokonaisen armeijakunnan lääkintähuollon esimies, kirjasi muistiin lääkärikollegansa erottamisen syyn. »Juttu oli hyvin yksinkertainen. Hän oli liian tahdikas lääkäri eikä taipunut päämajan klinin vaatimukseen koota sairaanhoitajista bordelli. – – Minulle tämä ei ollut uutta. Tämä tuli tutuksi jo 10. armeijassa, ja se oli yksi suurimmista syistä, miksi lähdin sieltä tieheni.»

Odessassa upseerit tarjosivat rahattomille naisopiskelijoille satoja ruplia alastonkuvista: »Kirjoita minulle, jos olet valmis vielä yhteen kuvaan, josta näkee enemmän yksityiskohtia», muuan nuori upseeri kirjoitti. Hän jatkoi, että jos kirjeen vastaanottaja tulisi vierailulle rykmenttiin, hän voisi ansaita tuhansia ruplia.

Upseerien hurvitellessa rivimiehiä kiellettiin jopa tapaamasta vaimoan kaukana rintaman takana. Jevdokija Merkulova, lukutaidoton nuori nainen, jonka aviomies palveli 9. erillisessä Donin kasakkasotniassa, ei tuntenut sääntöjä vaan kävi tapaamassa miestänsä joulukuun alussa vuonna 1916. Jälkeenpäin hän uskaltautui tekemään virallisen valituksen siitä, miten hänen miehensä eskadroonanpäällikkö oli häntä kohdellut. »Sotnian komentaja Mihail Rysakov sai tietää saapumisestani», hän kertoi sanelemassaan lausunnossa. »En tiedä syytä, mutta 5.12. hän komensi sotnian järjestäytymään paraatirivistöön, ja minut pakotettiin kasvoilleni maahan rivistön eteen. Kaksi kasakkaa komennettiin käärimään hameeni ja alushameeni helmat ja pitelemään minua käsistä ja jaloista. Komentaja käski miestäni lyömään alastonta ruumistani piiskalla viisitoista kertaa. Hän valvoi rangaistusta henkilökohtaisesti ja uhkaili miestäni, jonka oli lyötävä minua kaikin voimin ja paljaalle iholle eikä vaatteisiin. Mieheni

pelkäsi esimiestään ja piiskasi minut verisille haavoille, jotka eivät ole vieläkään parantuneet. Sitten minut lähetettiin saattajan valvonnassa takaisin Donille.»

Tykinruokana pidetyt talonpoikaissotilaat vihasivat sotaa, liejua, täitä, kelvotonta ruokaa ja keripukkia. Kravkov tuskaili armeijan ruokahuoltoa. »Tänään saapui uusi ruokakuorma, tällä kertaa Orenburgista», hän kirjoitti päiväkirjaansa. »Kuormassa oli tuhat puutaa* kinkkuja ja makkaroitu, kaikki pilalla! Koko Äiti-Venäjä mätäneee käsiin.»

Lokakuussa 1916 alkaneet hellittämättömät sateet lannistivat Kravkovin. »Lähetin tohtori Toltšenovin aseimiimme ottamaan selvää miesten terveydentilasta, ja hän antoi hätkähdyttävän raportin onnettomien sotilaidemme karmeista elinoloista: lieju yltää vyötäisiin asti, eikä heillä ole suojaa huonolta säältä, ei lämpimiä vaatteita, kuumaa ruokaa eikä teetä.» Kaksi viikkoa myöhemmin hän kirjoitti: »Saimme vahvistuksia, kokemattomia poikasia. Heidät komennettiin heti seuraavana päivänä pistinrynnäkköön. – – Oli järkyttävää, miten moni heistä huusi kuolemanpelossa epätoivoisesti äitiä.» Armeija tukahdutti tiedot joissakin rykmenteissä puhjenneista kapinoista, jotka kukistettiin armotta.

Samana talvena Petrogradissa hallitusta eivät arvostelleet ainoastaan liberaalit ja vasemmisto. Patavanhoilliset konservatiivit, kuten poliitikko Vasili Vitaljevits Šulgin kauhistelivat rikkaiden välinpitämättömyyttä, sillä he eivät välittäneet vähääkään Venäjän tappioista, jotka kohosivat kaksinkertaisiksi verrattuna Saksaan ja Itävalta-Unkariin. »Näin sitä tanssitaan 'viimeistä tango' ruumiiden täyttämien ampumahautojen rintavarustuksilla», hän kirjoitti katkerana. Šulginia kuohuttivat pääkaupungin salongeissa kiertävät huhut ja salaliittoteoriat, erityisesti »lörpöttely maanpetoksesta». Šulgin raivostui kadettipuolueen johtajan Pavel Miljukovin** sensaatiomaisesta puheesta duuman järjestäytymisistunnossa

* Vanha venäläinen painoyksikkö, joka vastasi vähän yli 16 kiloa.

** Kadettipuolue eli perustuslaillinen demokraattipuolue oli liberaali keskustalainen ryhmittymä, johon kuului sekä maltillisia monarkisteja että tasavallan kannattajia. Miljukovin vuonna 1905 perustamaa puoluetta kannattivat akateemiset piirit, juristit, valistunut keskiluokka ja myös juutalaiset, koska puolue kannatti juutalaisten emansipaatiota.

1. marraskuuta. Miljukovin kiivas hyökkäys tsaarin nimittämiä ministereitä kohtaan yllätti kuulijat, koska hän esiintyi yleensä maltillisesti. Nyt hän tuomitsi suurin sanoin »Saksan puolesta toimivat okkultistiset voimat». Ladellessaan suosiota osoittaville kuulijoille esimerkkejä valtionjohdon epäpätevyydestä hän esitti joka välissä tylyn retorisen kysymyksen: »Mitä tämä on? Tyhmyyttä vai maanpetosta?»

Pääkaupungissa kaikkialle leviävä korruptio järkytti nuoria rintamaupseereita. »Kaikki tietävät, että suuriruhtinatar Maria Pavlovnan luona viihtyvät kaikenkarvaiset huijarit järjestävät turvallisia palveluspaikkoja lahjuksia vastaan», nuori seitsemännän armeijan ratsuväenupseeri kirjoitti morsiamelleen, joka halusi järjestää nuorukaiselle turvallisen paikan rintaman takana. »Pyydän silti, ettet lahjo ketään. Haluan elää ja kuolla niin kuin aatelismiehen kuuluu.»

Jopa monarkian vakaat kannattajat horjuivat. Tsaarin jääräpäisyys johtui ennen muuta heikosta luonteesta. Vuoden 1915 tuhoisan perääntymisen jälkeen hän oli vastoin kaikkia neuvoja halunnut ehdottomasti ottaa asevoimien päällikkyuden serkultaan, pitkänhuiskealta suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitsilta. Wavellin mielestä suuriruhtinas oli »komein ja vaikuttavin mies, jonka olen tavannut. Hän ei ollut erityisen älykäs eikä oppinut, mutta hänellä oli yllin kyllin tervettä järkeä ja temperamenttia.» Keisari Nikolai II:lla ei valitettavasti ollut kumpaakaan. »Itsevaltius ilman itsevaltiasta on kauhistus», Šulgin pohdiskeli.

Tsaari pysytteli Mogiljovissa toimivassa yleisesikunnassa ennen kaikkea siksi, että hän viihtyi paremmin uskollisten upseerien kuin kriittisten poliitikkojen seurassa. Hän jätti valtionhoidon tsaarittarelle ja Rasputinille eikä suostunut nimittämään hallitusta, joka olisi koottu duuman kansanedustajista. Toisaalta hänen asemansa Mogiljovissa oli täysin symbolinen, ja hänen adjutanttinsa pitivät huolen, että rintamakäynnit valmisteltiin huolellisesti.

»Kenraali Dolgovin esikuntapäällikkö kertoi meille päivällisellä ilman ironian häivääkään tsaarin vierailun järjestelyistä», Kravkov kirjoitti päiväkirjaansa. »Sotilaat vedettiin ampumahaudoista ja heille annettiin edellisenä iltana upouudet univormut ja varusteet. Tykistö määrättiin

avaamaan tuli heti keisarillisen vierailun alkaessa, ja kenraalin mukaan 'lavastettiin aito taistelu'. Tyytyväinen tsaari kiitti kaikkia, ja urhea soturimme palkittiin yljönristillä menestyksekkään taistelun lavastamisesta.»

Talvella 1916 kukaan Mogiljovissa ei rojhennut kertoa tsaarille Petrogradissa vellovista huhuista. Rasputinista levitettiin vallankumouksellisia lehtisiä, joissa kerrottiin muun muassa »Griškan seikkailusta» ja vihjailtiin orgioista tsaarittaren ja jopa tsaarin tyttärien kanssa. Pornografiset fantasiat muistuttivat Pariisissa yli vuosisata aiemmin levitettyjä pilakuvia Maria Antoinettesta ja Lamballen ruhtinattaresta. Ajan mittaan Rasputin muuttui groteskeissa tarinoissa ylhäisiä hallitsijoita viettelevästä musikasta jonkinlaiseksi kansan sankariksi.

Kun ruhtinas Feliks Jusupov, suuriruhtinas Dmitri Pavlovič ja juutalaisvastaisten mustasotnialaisten johtaja Vladimir Puriškevič murhasivat Rasputinin 17.12.1916, mielikuva korruptoituneesta ylimystöstä vain vahvistui. Draamaan toi oman riettaan juonteensa se, että Jusupov käytti nuorta vaimoaan ja tsaarin kaunista sisarentytärtä Irinaa irstaan munkin houkutuslintuna. Vielä enemmän suurta yleisöä kiehtoivat kuitenkin murhaajien epäonnistuneet yritykset tappaa Rasputin myrkytetyillä leivoksilla ja revolverinlaukauksilla sekä isokokoisen vainajan hukuttaminen sillan alle tehtyyn avantoon. Ruumis löydettiin vasta kaksi päivää myöhemmin.

Kotirintaman paatunut kyynisyys johti vaaralliseen apatiaan. Rintamalta palannut upseeri nimeltä Fedulenko sai everstiltään lounaskutsun. »Vieressä istui kaksi kaartin upseeria», hän kirjoitti myöhemmin. »He alkoivat puhua Rasputinista. Olin tyrmistynyt heidän puheistaan.» He kertoivat juoruja tsaarittaresta ja Rasputinista ja pilkkasivat tsaaria pelkuriksi. »Kun palasin everstin kanssa lounaan jälkeen Oranienbaumiin, kysyin häneltä, miksi moisia ruokottomuuksia suvaittiin ja miksi keisaria häpäisevää kahta nuorta miestä ei vaiennettu. He juttelivat palvelijoiden kuullen venäjäksi, ja nämä ymmärsivät kaiken.» Eversti heilautti kättään alistuneena. »Niin», hän sanoi. »Romahdus on alkanut. Edessä ovat kauheat ajat.» Myös Kravkov oli varma siitä, mitä oli tulossa. »Päättypä sota miten tahansa, edessä on vallankumous.»

VENÄJÄ 1917–1921

MAAILMAN VERISIMMÄN SISÄLLISSODAN HISTORIA

Historioitsija Antony Beevor kertoo uusiin arkistolähteisiin nojaten Venäjän sisällissodan tarinan koko kauheudessaan ja osoittaa, miten sodan laineet ovat lyöneet omaan aikaamme saakka.

Beevor piirtää kauhistuttavan tarkan kuvan Venäjän kaaoksen vuosista ja syvenevästä väkivallan kierteestä, joka jätti pysyvän jäljen venäläiseen yhteiskuntaan. Sodassa ei säästetty ketään, ja sen päätyttyä yli 10 miljoonaa ihmistä oli menettänyt henkensä. Liittolais- ja voimasuhteiden muuttuessa julmuudessaan järjestelmällisin osapuoli korjasi voiton.

Venäjän vallankumous ja sitä seurannut sisällissota ravisteli maailmanjärjestystä. Suomelle Leninin valtaannousu avasi ikkunan itsenäisyyteen ja laukaisi omaan sisällissotaamme johtaneet tapahtumat.

www.wsoy.fi

97.14

ISBN 978-951-0-48219-3